

[1331][Besprek] *Philologia Frisica anno 2014. Lêzingen fan it tweintichste Frysk Filologekongres fan de Fryske Akademy op 10, 11 en 12 desimber 2014*. Ljouwert (2015), Afûk, 368 pp. ISBN 9789492176172.

Sinds 1956 wordt in principe elke drie jaar het *Frysk Filologekongres* georganiseerd. Dit congres is een belangrijk podium voor het wetenschappelijk debat over het onderzoek van het Fries in de breedste zin des woords, maar ook een ontmoetingsplaats voor wetenschappers die hun sporen al hebben verdiend, voor nieuw talent en voor nieuwsgierige leken. Per congresdag zijn de lezingen thematisch gegroepeerd en zijn er voordrachten in het Fries, Nederlands, Duits of Engels. In 2014 was het de twintigste keer en van dit jubileum is onlangs de hier besproken artikelenbundel *Philologia Frisica anno 2014* verschenen. Het programma telde maar liefst 58 lezingen, waarvan er slechts 17 in artikelvorm de bundel gehaald hebben. Dit lijkt weinig, maar al met al is de bundel toch 368 pagina's dik geworden, wederom dikker dan de vorige.

De auteurs die in *Philologia Frisica anno 2014* zijn opgenomen, komen uit alle windstreken: van Schotland tot Estland en van Noorwegen tot Italië. Het doet me dan ook deugd dat de Frisistiek in zo'n groot deel van Europa aandacht geniet en dat dit tot uiting komt op zowel het filologencongres als in de bundel.

Net als het congres is de bundel in thematische secties ingedeeld. Dit zou het overzicht van de inhoud ten goede moeten komen, maar dat doet het in mijn optiek niet. Bijvoorbeeld: op het eerste gezicht lijkt de eerste sectie, Aldfrysk, beperkt in het aantal artikelen. Maar een blik in de overige secties leert dat daarin veel meer artikelen over Oudfriese onderwerpen verstopt zitten, zoals dat van Rebecca Colleran en dat van Andrea Maini in de sectie Kultuerskiednis/Aldfrysk, en dat van Concetta Gilberto in de sectie Letterkunde. Kennelijk kon de redactie geen eenduidige keuze maken, waardoor bovengenoemde versnippering is opgetreden. Dat constateer ik overigens niet alleen voor de sectie Aldfrysk, maar ook voor andere kleine secties als Taalkunde/Leksikografy en Underwiis, die met een paar kleine verschuivingen van artikelen beter voor het voetlicht waren gekomen. Verderop in deze recensie zal ik dit toelichten.

Over tot de inhoud. Het voert te ver om alle artikelen (even uitvoerig) te bespreken, daarom heb ik een selectie op basis van persoonlijke interesse en nieuwsgierigheid gemaakt die hopelijk recht doet aan de inhoud en diversiteit van de bundel. De artikelen die niet zijn besproken zijn: Concetta Gilberto's 'Theological and doctrinal texts in the Old Frisian *Thet Autentica Riocht*', 'Zur Reorganisation starker Verbklassen im West- und Ostfriesischen' van Antje Dammel en Jessica Nowak en de bijdrage van Jürg Fleischer en Paul Widmer – met de langste titel van deze bundel – 'When lexical hybrids become feminine: the declension and agreement behavior of *wīf* 'woman; wife' in Old Frisian and modern Frisian varieties'.

Kleding en stoffen zijn al jaren een regelmatig besproken onderwerp in de Oudfrisistiek. Zo ook in het eerste artikel, waarin auteur Daan Keijser ingaat op de bedekkende functie van kleding – als bedekker van wonden en als bedekker van lichaamsdelen die schaamte oproepen. Keijser valt hierbij uiteraard veelvuldig terug op de Oudfriese boeteregisters waarbij het gaat om verwondingen, maar hij gaat ook in op gender gerelateerde vraagstukken. Hij weet een boeiend en vlot geschreven stuk neer te zetten, waarin hij prima vergelijkend onderzoek pleegt. Een sectie verderop vinden we het artikel ‘Pre-Old Swedish *skāt – A pre-Old Frisian Loanword?’ van Andrea Maini, waarin eveneens bedekkende kleding voor het voetlicht wordt gebracht, maar dan vanuit een taalkundig oogpunt belicht. Maini onderzoekt of taalkundig valt aan te tonen dat er in de vroege middeleeuwen contact is geweest tussen Friezen en Scandinaviërs en presenteert hierbij een onderzoeksmodel met een etymologische en een fonetische component, geprojecteerd op de Oudzweedse en Oudfriese cognaten skāt (zijnde een lap stof). Hij concludeert dat de Oudzweedse vorm aan het Oudfries ontleend moet zijn. Maar één Oudzweedse zwaluw maakt nog geen Oudfriese zomer, dus het zou nuttig kunnen zijn om Maini’s onderzoeksmodel ook toe te passen op andere vermoedelijke leenwoorden uit het Oudfries.

In dezelfde sectie Kultuurskiednis/Aldfrysk vinden we een mooi stuk frisistische wetenschapshistorie, waarin Oebele Vries het ontstaan en de ontwikkeling van de Friese filologencongressen bespreekt. Een van de interessantste stukken van de bundel, aangezien het vakgebied van de frisistiek doorgaans maar weinig op deze manier belicht wordt.

In deze sectie vinden we ook één van de hoogtepunten van de bundel, in de vorm van een artikel van Rebecca Colleran. Zij heropent met ‘‘To have’ and ‘to have to’: Addressing Ofr inheritance through auxiliation’ het aloude debat over een mogelijke gezamenlijke voorvader van het Oudfries en het Oudengels, het Anglo-Fries, wat zich uit in sterke gelijkenissen tussen beide talen. Uit fonologisch onderzoek in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw blijkt vrij overtuigend dat er eerder sprake zou zijn van wederzijdse invloed door later taalcontact dan dat er een gezamenlijke voorouder Anglo-Fries zou zijn.¹ De discussie leek daarmee verworden tot een ondergronds smeulende veenbrand, maar archeologisch en genetisch onderzoek uit het begin van de huidige eeuw deden het vuur weer oplaaien. Colleran voegt met dit sterke artikel een taalkundige component in de vorm van onderzoek naar grammaticalisatie van het Oudfriese én Oudengelse hulpwerkwoord en cognaat *aga(n)* aan deze hernieuwde discussie toe. Hierbij baant ze indirect een pad voor nader onderzoek vanuit het veelbelovende nieuwe vakgebied Digital Humanities (zonder dit zelf als zodanig te benoemen), waartoe ze ook een

1. Colleran verwijst hiervoor naar: Nielsen, H.F. 1981: *Old English and the Continental Germanic Languages* (Innsbruck) en Stiles, P.V. 1995 ‘Remarks on the ‘Anglo-Frisian’ Thesis’, in: *Friesische Studien II*, pp. 170-220.

onderzoeksoproep richt. Onderzoekers en studenten, neem die oproep ter harte, zou ik zeggen.

In dezelfde sectie wordt de mythisch denkende Joost Hiddes Halbertsma (1789-1869) belicht, in het kader van diens scheppen van een Friese identiteit. Philippus Breuker gaat in dit stuk in op Halbertsma's ideeën over het Fries en de Friese volksoverlevering en hoe die hebben doorgewerkt naar het heden. Het stuk is een excerpt uit een hoofdstuk van Breukers *Opkomst en bloei van het Friese nationalisme, 1740-1875*, waar hij en passant ook nog even reclame voor maakt. Dat mag. Een fascinerend artikel en in het bijzonder interessant voor diegene die zich in wetenschappelijke zin met nationalisme-vraagstukken bezighoudt.

Een andere pleitbezorger van de Friese identiteit, maar dan vooral op het gebied van de literatuur, vinden we in de persoon van Douwe Kalma (1896-1953), waarover Jelle Krol een bijdrage heeft geleverd in de sectie Letterkunde. Krol presenteert hierin Douwe Kalma als exponent van de zogenaamde 'combative literature' tijdens de Eerste Wereldoorlog, naar de literatuurtheorie van Pascale Casanova. Krol gaat nader in op Kalma's standpunt dat de Friese literatuur een unieke positie in diende te nemen, tussen de Scandinavische traditie en de Engelse traditie, zich distantiërend van het Nederlandse literaire veld. Hij toont aan dat dit standpunt van grote invloed is geweest op Kalma's werk, zowel inhoudelijk als qua veelzijdigheid. De titel van Krol's artikel, "Singing Lobster" or "Grim Lark": Douwe Kalma as an Exponent of 'Combative Literature' during the Great War, verwijst naar een stuk van Sipke Huismans uit 1921, waarin deze Kalma met de omschrijvingen 'singing lobster' en 'grim lark' neerzet als een "vechtende dichter" of "dichtende vechter". Ik vond het aanvankelijk een wat curieuze titel, maar het stuk lezende en deze omschrijving nu kennende, valt het op zijn plaats. Opvallend is overigens dat er in deze sectie nauwelijks andere studies aangaande Westerlauwers Friese literatuur staan. Het is kennelijk slecht gesteld met de wetenschappelijke bestudering van deze literatuur op institutioneel niveau. Is Jelle Krol in zekere zin de laatste der Mohikanen? Dan lijken de Noord-Friezen het beter voor elkaar te hebben, gezien twee uitstekende letterkundige bijdragen in deze bundel. Het ene artikel is van Franziska Böhmer, over ontwikkeling en gebruik van het Noordfriesse leesboek in de loop der tijd, dat overigens ook prima in de sectie Onderwijs had gepast. Het andere artikel is van Wendy Vanselow, die in 'Lees insjen!' de nog jonge en relatief kleine Noordfriesse literatuurwetenschap uitvoerig belicht.

In de sectie Taalkunde valt het op dat bijna alle artikelen meer dan één schrijver hebben. Eén artikel heeft er zelfs drie, namelijk dat van Nika Stefan, Edwin Klinkenberg en Arjen Versloot. Het stuk behandelt een groot sociolinguïstisch onderzoek uitgevoerd in de provincie Fryslân in 2015, dat zich richt op de (taalkundige) achtergrond van de inwoners van Fryslân, hun taalgebruik en taalvaardigheid, maar ook op variaties in het gesproken Fries. Het artikel gaat met name in op het online gedeelte van het onderzoek en behandelt de aanleiding en inrichting ervan. Het is een interessant stuk, want de achtergrond, het doel en de uitvoering van onderzoek

worden helder toegelicht en de keuze en inrichting van de vijf verschillende onderzoekssecties (zoals woordenschat, dialectvarianties, maar ook grammaticale verschijnselen die typisch zijn voor het Fries, zoals breking) worden stap voor stap gemotiveerd. Het fraaie kaartmateriaal van de hand van Versloot is helder en mooi, zoals we dat van Versloot gewend zijn. Helaas heeft het artikel een abrupt einde. Wat zou de uitkomst van het onderzoek zijn? En hoe is de uitvoering verlopen?

Misschien iets als in de geest van het onderzoek van Gerbrich de Jong en Femke Swarte? Zij behandelen in het opvolgende artikel hun onderzoek naar de acceptatie van het gebruik van de voor Friestaligen niet ongebruikelijke derde persoons-aanspreekvorm in het Nederlands, in de trant van “Wil Annemarie nog koffie?”. De conclusies van het onderzoek zijn grofweg dat mensen met Fries als moedertaal dit een geaccepteerde beleefdheidsvorm vinden in zowel zogenaamde hoog-laagsituaties (bijvoorbeeld ouder > kind) als laag-hoogsituaties (kind > ouder), terwijl degenen met Nederlands als moedertaal dit alleen acceptabel vinden in een gebruikerssfeer van hoog naar laag. Een beetje een open deur-conclusie, omdat het zo herkenbaar is voor ondergetekende (en vast elke andere die taalkundig tussen de Friese wal en het Nederlandse schip is gevallen), die deze aanspreekvorm prima kon gebruiken bij o.a. pake en beppe op de Triemen, maar niet bij zijn Nederlandstalige familie buiten Fryslân. Toch, het is aardig om te zien dat een dergelijk gangbaar verschijnsel wetenschappelijk onderzocht is, ook al omdat De Jong en Swarte schrijven dat “[o]ver de mogelijkheid tot indirect aanspreken in het Fries weinig [...] geschreven [is]” (p. 264). Ik vraag me nu wel af hoe het gebruik van het beleefdheidspronomen in andere Germaanse talen wordt beleefd. De onderzoeksters hadden hier ook nog wel even zijdelings naar mogen kijken.

Tenslotte valt in de sectie Taalkunde het artikel van Christoph Winter op, over lenitie oftewel medeklinkerverzachting in het Noordfries. Lenitie is een klankwetmatigheid die het verschijnsel belicht van het geleidelijk zachter articuleren van oorspronkelijk harde medeklinkers. Dit verschijnsel treedt in nagenoeg elke taal op en Winter laat zien hoe deze ontwikkeling in het Noordfries heeft plaatsgevonden. Een zeer goed en degelijk opgebouwd stuk met veel voorbeelden, uitgebreide bijlagen en fraai kaartmateriaal. Wat mij betreft het tweede hoogtepunt van deze bundel.

In de overlapsectie Taalsociology/Taalkunde komen we een opvallend artikel tegen, dat van Jonathan Roper, getiteld ‘Crowdsourcing Nativisms’. Opvallend, want nog nooit heb ik in een wetenschappelijke bundel een artikel zonder notenapparaat gezien. Het stuk, over het gebruik van crowdsourcing om bepaalde taalveranderingen in kaart en/of teweeg te brengen, kan me overigens niet bekoren. Het is vrij rommelig van aard, moeilijk te volgen en heeft geen hoog wetenschappelijk gehalte. Daarnaast wordt het Fries vergeleken met een taal die ik niet machtig ben, het Estisch, waardoor ik maar moet aannemen dat wat de auteur beweert op dit vlak, juist is. Het verbaast me enigszins dat het stuk door de redactie is toegelaten, gezien het hoge niveau van de overige stukken. Datzelfde kan ook overigens gezegd worden van

twee artikelen in andere secties, namelijk dat van Nienke Jet de Vries ('Fan ynterview nei skriuwersportret') over interviews en schrijversportretten en van Reitze Jonkman en dat van Jurjen Kingma ('De dregens fan it learen fan it Frysk yn kaart brocht') over de problematiek van het vaststellen van het instapniveau van onderwijs van het Fries en hoe de taalkunde hierbij kan helpen. Niet dat het geen goed geschreven stukken zijn, maar ze vallen vanwege hun essayistische stijl en magere inhoud qua niveau buiten de meeste overige artikelen en lijken daarom in deze bundel niet op hun plaats. Deze drie hier genoemde stukken hadden wat mij betreft achterwege kunnen blijven.

In de recensie van de vorige congresbundel, *Philologia Frisica anno 2012 (Us Wurk 64 (2015), 191-195)*, bekritiseert Siebren Dyk de ruime afbakening van het begrip filologie door de bundelredactie: "Men kin jin lykwols ôffreegje oft de redaksje de keaper dêrmei net wat by de poat hat. Der binne nei myn smaak tefolle bydragen dy't neat of mar in lyts bytsje te krijen ha mei Fryske filology." (p. 195). Die ruime afbakening vinden we wederom terug in het 'Foaraf' van de hier besproken bundel, waarbij de redactie aangeeft dat het congres bedoeld was om "oer alle aspekten fan de Fryske geasteswittenskippen te kedizen" (p. 7), met lezingen over "taalkunde, sosjolinguiestyk, taalsosjology, skiednis, ûnderwiiskunde en literatuer, ... (p. 7)" Hoe die brede definitie van 'filologie' in de loop der tijd uitgegroeid is van méér dan taal- en letterkunde alleen, beschrijft Oebele Vries in zijn voornoemde bijdrage aan deze bundel, waarmee zij wat mij betreft voortaan gerechtvaardigd is.

Dan nog kort iets over de vorm en over de lay-out. De bundel ziet er typografisch en wat opmaak betreft keurig verzorgd uit, en de tekst is hier en daar vergezeld van mooie en verhelderende illustraties. De kaft is voorzien van een foto van de congreslocatie, Grand Café Restaurant De *Koperen Tuin* in *Leeuwarden* in stadspark de Prinsentuin, op een steenworp afstand van de onlangs vernieuwde Fryske Akademy en van Tresoar. Beter kun je het niet treffen.

Tenslotte nóg iets waar Siebren Dyk zich bij de vorige bundel aan ergerde, en ondergetekende eveneens: Waarom zijn de wetenschappelijke titels van de auteurs niet vermeld, voor zover zij die hebben? Waarom zijn de namen van de redactieleden en hun hulptroepen wel opgesierd met titels, maar moeten degenen die het inhoudelijk zware werk opgeknapt hebben het zonder doen? Voor de volgende keer: trek een gelijke lijn. Óf iedereen een titel, of niemand. Misschien zoek ik wel spijkers op laag water, maar ik zou bij aanvang van het lezen toch wel graag willen weten wat voor vlees ik in de kuip heb. Daarbij zou een beknopt colofon van de auteurs achterin de bundel ook goed kunnen helpen.

Riemer Janssen
Groningen